

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

KORANTA YA GRAIN SA YA BAHLAHISI BA NTSENG BA HOLA

DITAPOLE le POONE di theha sehlopha se matla

BAAHI BA AFRIKA BORWA BA JA PALO E FETANG DIMILYONE TSE 1,8 TSA DITONE TSA DITAPOLE KA SELEMO EBILE MMARAKA WA DITAPOLE MONA AFRIKA BORWA O NTSE O EKETSEHA. HO YA KA *POTATOES SA*, BAAHI BA AFRIKA BORWA BA JELE BONGATA BA DITAPOLE HABEDI NGWAHAKETEGOLO E FETILENG HO FETA E KA PELE HO YONA.

Bolaodi bo lokileng ba temo bo molemo bakeng sa tlhahiso e atlehileng ya ditapole. Erekaha tlhahiso ya ditapole e le tshebetso e matla, ho molemo ho ba le tsebo e hlakileng e hlwahlwa ya ditshwanelo tsa dijalo le mefokolo ya ho fihlella tlhahiso e baballang tjhelete.

Ditshenyelelo tsa disebediswa tsa ditapole di phahame haho-

lo ho feta dijalo tse ding mme ka hona ho hlokeha hore bajadi ba hlokomele mekgwa e lokileng ya tshebetso jwaloka ho hlahlobia mobu, ho jala thepa e se nang dikokwanahloko, ho thibela disenyi le malwetse esita le ho sebedisa monontsha o lekaneng. Qoba ho jala mobung o letsopa kaha ditapole di batla mobu o nang le lehlabathe hanyenyane, o kopaneng hantle ka tshwanelo ho dumella kgolo ya tsona.

HO JALA DITAPOLE

INakong e fetileng ditapole di ne di jalwa haholo ke balemirui ba banyenyane ba itshebetsang mona Afrika Borwa. Hona ho ile ha fetoha ka lebaka la ho eketseha ha ditshenyelelo tsa mosebetsi ona tse ileng tsa baka hore tlhahiso ena e be e etswe ka metjhini. Kajeno e se e le ditshebelelso tse kgolo tseo boholo di hlasisang ditapole.

Ditapole le poone di theha...

Leha ho le jwalo, ho ntse ho na le balemirui ba mmalwa ba sebedisang disebediswa tse bobebé mme ba hodisa ditapole e le hore ba di rekise setjhabeteng sa bona.

Nako e lokileng ka ho fetisisa ya ho jala ditapole e laolwa ke lebatowa le maemo. Ditapole di rata maemo a phodileng le phepelo e lekaneng ya mongobo. Di hola hantle ka ho fetisisa mobung o nang le taolo le tsamaiso e lokileng ya metsi.

- Dibakeng tse se nang sefako se sengata, dipeo di ka jalwa ho tloha ka Phato ho a fihla ka Phupjane e latelang.
- Moo ho nang le sefako jwaloka Freistata le Mpumalanga, bajadi ba na le nako e kgutshwanyane ya ho jala, e leng e qetellang qalong ya Pherekong.

Tlhophiso ya mobu wa tshimo le peo esita le ho kgetha sejalo ke ntho tsa bohlokwa haholo. Ditapole ka kakaretso di jalwa ka ho jala dikarollo tsa motso tse bitswang peo ya ditapole kapa dikotlwana. Dipeo tsa ditapole hantlentle ha se peo – ke dikotlwana tse ka sebediswang ho jala ditapole tse ntjha. Peo ya tapole ke tapole e hodileng e nang le motsonyana o bitswang ‘leihlo’.

Ho sebedisa ditapole tse tswang mmarakeng bakeng sa ho jala wa ho ka ba kotsi ebile ho ka hlaysia malwetse mobung. Malwetse a ditapole a bakwa haholo ke baketheria le kwaekgwaba mme a ka baka matheba a bonolo, a bodileng ho ditapole. Sesosa se seholo sa malwetse a baketheria hangata e ba kotlwana e tshwaeditsweng. Ho ba le dikokwanahloko ka hara dikotlwana ho tla baka tlhahiso e fokolang. Mokgwa wa bohlokwa wa thibelo ke ho reka dipeo tsa ditapole tse ananetsweng tse phetseng hantle tse tswang ho mofepedi ya tsebahalang ya tumileng. Kamehla o jale mefuta e tshwarellang e ananetsweng ya peo ya ditapole ho kgema hammoho le phetolo ya dijalo.

Setho sa phethahatso sa Grain SA sa lebatowa la 19, e leng Jaco Breytenbach, o jala ditapole e le karolo ya tjalopotolohya dilemo tse hlano tsa phetolo ya selemo le selemo; moo poone e jalwang selemong sa 1, e latelwe ke dinawa tsa tswekere kapa dinawa tsa soya, jwale e be poone hape, kamora moo ebe tshimo e tla dula e fetilwe nako ya selemo e le ho tshwara metsi, e le hore ho tle ho jalwe ditapole selemong sa bohlano. ‘O hopole hore o ke ke wa jala ditapole tshimong e le nngwe ka dilemo tse pedi tse latelanang.’

1

Dikgato tsa kgolo ya ditapole.

Ditapole di nka nako e kae ho hola?

Dintilha tse fapaneng di molemo ka dinako tse fapaneng nakong ya kgolopotolohya (**Setshwantsho sa 1**). Nakong ya kgolo ya kotlwana, mathata a komello afe kapa afe a fokotsa katleho ya tlhahiso. Nakong ya kgato ya ho hlaha ha kotlwana tse ngata, ho molemo haholo ho boloka mahlaku a phetse hantle le ho baballa hore maemo a mongobo a dule a lekan.

Makalana a manyenyane a qalella ho hlaha ka nako efe kapa efe o tloha vekeng a pele ho isa divekeng tse tharo kamora ho jalwa. Nako yohle ya ho hola e tloha ho matsatsi a ka bang 110 ho isa ho 150 kamora ho jalwa. Haeba o kotula ditapole tse ntjha, di ka loka ka letsatsi la 60.

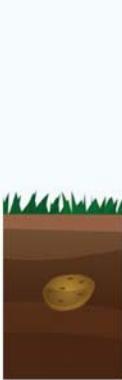
LEKENO LE PHAHAMENG, KGONAHLO E PHAHAMENG YA KOTSI

Breytenbach o hlkomedisa hore ka lebaka la ho batla monontsha o mongata esita le theko e phahameng ya peo ya ditapole, sena ke sejalo se theko e thata ho ka jalwa. ‘Haeba o sa hlkomelie tshebetso e loketseng ka ho fetisisa, hona ho tla o batla tjhelete e ngata haholo. O eletska ka hore senotlolo sa bohlokwa ke hore o lokela ho tsitllailela ho sebedisa lenaneo le hlwahlwa la hofafatsa masimong esita le botsamaisi.

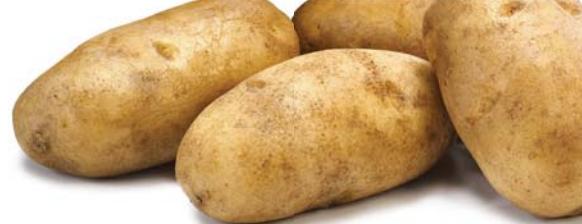
Le ka ntle le hore ke mosebetsi o mongata haholo, tlhahiso ya ditapole e na le dintilha tse ding tse etsang hore e be sejalo se nang le kgonahalo ya dikotsi tse ngata. Dintilha tse ding tse fokotsang tlhahiso le phaello ke ditshenyelelo tse phahameng tsa tlhahiso, disenyi le malwetse, ho nosetsa ho fokolang, maemo a tlelaemete le disebediswa tse theko e thata. Jaco o ile a hlalosa hore ka lebaka la hobane ditapole di senyeha, di ke ke tsa bolokwa ka nako e telele, mme o ka lahlehelwa ke tjhelete ha mmarakwa o tletse.

Tse ding tsa disenyi tse tlwaelehileng tse amang tlhahiso ya ditapole ke *aphids*, *wireworms* le *cutworms*. Kokwanyana ya podilekgwana ya ditapole ya *Colorado* e ka ja bongata ba makala a ditapole ha e ntse e hola e nka mmala o mopinki. Haeba sesinyi sena se sa bolawa, se ka senya tapole yohle. Ho fetola dijalo ho ka thibela di-

4

1 Ho theha metso
2 Kgolo ya meroho
3 Ho sunya dikotlwana tsa peo
4 Ho eketseha ha dipeo
5 Kgolo

Ingodisetse lekgetho la VAT

mme o boloke bakeng sa ditshenyehelo tsa disebediswa

LEFAPHA LA TEMO LE TSWELA PELE HO BA LEFAPHA LE IPABOTSENG LA MOROU WA AFRIKA BORWA. DINTLHA TSE PHATLALADITSWENG QALONG YA TSHITWE 2022 TSA GDP TSA STATS SA DI BONTSHA KGOLO E KA BANG 1,6% YA TLHABISO KGAHLANO LE QETO YA BONGATA BA MEBARAKA E KA BANG 0,4%.

Kgolo e menahanang makgetlo a mane ho feta kamoo ho lebeletsweng ka teng e ne e laolwa ke tlhahiso e eketsehileng ya kgwebo e tswang ho mokga wa temo le wa temothuo, e leng tse ileng tsa atleha ka ho ba le dijalo tse atlehileng le tjhai e eketsehileng ka lebaka la ditheko tse phahameng tsa dihlahiswa.

Ka lehlakoreng le leng la ditaba, kgatello e eketsehileng e hlasisitsweng ke ditshenyehelo tsa disebediswa tsa tlhahiso e eketsehile – e lekanyeditswe ho palo e ka bang 50% ya keketseho ka selemo le selemo pakeng tsa boharenq ba selemo sa 2021 le sa 2022. Balemirui ba qobellwa ho hlahloba ntla ka nngwe ya kgwebo ya temothuo e le ho etsa bonneta ba bohlwahlwa le ho fumana dipoloko tse ka holang le ho hodisa morou.

Lekgetho la lekeno kapa *value added tax (VAT)*, ke lekgetho la VAT le lefilweng bakeng sa disebediswa tsa tlhahiso le lekgetho le tlwaelehileng la 15% VAT le ka batlwa hape ho tswa ho SARS haeba ho sebeditswe disebediswa bakeng sa tlhahiso ya diphepelo tse lefellwang lekgetho. Maemong a mang, morekisi ya ngodisitsweng wa lekgetho la VAT o tshwanelwa ke disebediswa tsa lekgetho la haho-letho la disebediswa jwaloka monontsha, dipeo le dihlahiswa tsa tshireletso ya dijalo. Disebediswa tsa tekanyetso ya haho-letho ya lekgetho ke tseo tse sebedisitsweng tshebetsong ya tlhahiso tse lefisitsweng ka tekanyetso ya haholo-letho ho barekisi ba ngodisitsweng (balemirui) empa tshebetsong e tlwaelehileng ya kgwebo di lefiswa ka tefo e tlwaelehileng ya 15% bakeng sa barekisi ba sa ngodiswang. Ho a tlameha hore molemirui a ingodisetse lekgetho la VAT haeba:

- Boleng ba diphepelo tse lefellwang lekgetho tse entsweng nakong efe kapa efe ya dikgwedi tse leshome le metso e mmedi bo feta kapa bo na le hona ho feta R1 miliyone; kapa

- Moo ho ya ka dipehelo tse ngotsweng tsa ditshwanelo tsa kontrak, boleng ba diphepelo tse lefellwang lekgetho tse tla etswa ka nako ya dikgwedi tse leshome le metso e mmedi bo tla feta R1 miliyone.

Ngodiso ya lekgetho la VAT e bolela hore kgwebo ya temothuo e ba morekisi wa SARS ya nang le boikarabelo ba pokello le tefo ya VAT ka lebaka la SARS. Ka lebaka leo, disebediswa tse tshwanelehang di ja ka tlase ho 15% e le ka nnete, e leng phokotsa ya bohlokwa ya ditshenyehelo tsa disebediswa ha e bapiswa le ho morekisi ya sa ngodiswang wa lekgetho la VAT.

MEKGHALELO YA NGODISO YA LEKGETHO LA VAT

Tshebetso ya bobedi e ama mokgahlelo wa ngodiso o dumellang kgwebo ya temothuo ho ngodiswa tlasa **Mokgahlelo wa D** (ka dikgwedi tse tsheletseng) wa nako ya lekgetho ha feela kgwebo e na le mesebetsi ya temo, bodisa kapa temothuo – mme palo yohle ya tjhai ya kotulo e sa fete R1,5 miliyone ka nako ya dikgwedi tse leshome le metso e mmedi.

Moo boleng ba phepelo e lefellwang lekgetho bo fetang R1,5 miliyone empa bo le ka tlase ho R30 miliyone nakong efe kapa efe ya dikgwedi tse

leshome le metso e mmedi, mokomishenara o tla aba **Mokgahlelo wa A kapa B** wa nako ya lekgetho ho morekisi (e leng nako ya dikgwedi tse pedi tsa lekgetho).

Hona ho bolela hore dikgutliso tsa lekgetho la VAT di lokela ho etswa hang ka dilemo tse pedi bakeng sa Mokgahlelo wa D bakeng sa dikgwebo tse ngodisitsweng kapa ka dikgwedi tse pedi bakeng sa Mokgahlelo wa A kapa B bakeng sa dikgwebo tse ngodisitsweng.

TSE NGATA KA LEKGETHO LA VAT

Ho balwa ha lekgetho la VAT

Ho balwa ha lekgetho la VAT ho sebetsa ka tsela eo motho a lokelang ho lekanya lekgetho la VAT le lefisitsweng (lekgetho le lefilweng) ebe o fumana palo ya lekgetho le keneng leo morekisi a nang le tokelo ya ho le hula. Lefa phapano pakeng tsa lekgetho le tswileng le lekgetho le keneng kapa o kope ho leshwa kgutlisetso moo lekgetho le lefilweng ho le keneng le fetang lekgetho le tswileng bakeng sa nako e itseng.

Dikgutliso tsa lekgetho la VAT di lokela ho etswa ka letsatsi la, kapa ka letsatsi la ho qetela la tshebetso la kgwedi e latelang leo nako ya lekgetho ya kgwebo e felang ka lona. Ditefello tse etswang kamora nako tsa lekgetho la VAT di ka baka dikahlolo kapa tefiso ya tswala.

Tekanyetso ya Haho-letho

Kgwebo efe kapa efe ya temothuo e batlang ho fumana thepa ka tekanyetso ya haho-letho e lokela ho kgema le ditshwanelo tsena tse latelang:

- SARS e lokela ho kgotsofala hore setheo seo efela e le kgwebo ya temothuo.
- Kgwebo ya temothuo e lokela ho ba le Tsebiso ya Ngodiso (VAT201) eo e leng ya molao e ananetsweng esita le tumello e boletsweng ka hodimo.
- SARS e lokela e be e fane ka tumello ya VAT Tsebiso ya Ngodiso (karolo ya 7 bakeng sa temothuo, karolo ya 9 bakeng sa kgutlisetso mabapi le dizele), e bontshang hore thepa e ka fepelwa ho kgwebo ka tekanyetso ya haho-letho.
- Tshupatefo e tshwanelehang ya molao e lokela ho fanwa bakeng sa phepelo ya thepa e jwalo ho kenyaletswa le dinomoro tsa VAT le diaterese tsa mofepedi esita le kgwebo ya temothuo.

Tshupatefo ya lekgetho

Tshupatefo e tshwanelehang e na le tse latelang:

- Mantswe 'Tshupatefo ya lekgetho', Tshupatefo ya lekgetho la VAT', kapa 'Tshupatefo'.
- Lebitso, aterese le nomoro ya ngodiso ya lekgetho la VAT la mofepedi.
- Lebitso, aterese le moo moamohedi a ngodisitsweng teng bakeng sa lekgetho la VAT, nomoro ya ngodiso ya lekgetho la VAT bakeng sa momohedi.
- Nomoro ya tatelano esita le letsatsi la tshupatefo.
- Tlhaloso e nepahetseng ya thepa le/kapa ditshebeleto (ho bontsha moo ho tshwanelehang hore thepa ke thepa e seng e kile ya sebediswa).
- Bongata kapa sekghala sa thepa kapa ditshebeleto tse hlahisitsweng.

Ingodisetse lekgetho la VAT...

- Boleng ba phepelo, bongata ba lekgetho le lefisitsweng esita le tekolo ya phepelo (boleng le lekgetho).

DITSHWANELO TSA KGWEBO E NGODISEDITSWENG LEKGETHO LA VAT

Ngodiso ya VAT e tlama hore ho be le ditshwanelo tse itseng le mesebetsi ya ho boloka direkoto tsa kgwebo ya bolemirui e ngodisetsweng ka molao e ananetsweng. Tsena di kenyeltsa ho etsa bonneta ba hore:

- Lekgetho la VAT le bokellwa ho diphepelo tse lokelang ho lefe-ilwa lekgetho.
- Lekgetho la VAT le kenyeltswa dithekong tsohle tse bapaditsweng kapa tse khotheisheneng.
- Ditshupatefo tsa lekgetho di hlahiswa bakeng sa diphepelo tse entsweng, moo ho hlokeheng.
- Tse kgutliswang di a nehelanwa mme ditefo di etswa ka nako.
- Ditokomane di fumanwa le ho bolokwa e le bopaki ba boitlamo ba ho lefa lekgetho la VAT.

Direkoto tse tshwaneleheng tsa tshwaro ya dibuka tsa ditjhelete le ditokomane ke dinttha tsa bohlokwa tsa tiiso ya kamoo tshebetso ya lekgetho la VAT le sebetsang ka teng. Ditokomane tsena ke motheo wa ditokomane

tsa bopaki tseo SARS e di sebedisang ho nnetefatsa ho kgema le molao. Kgwebo ya temothuo e tshwanelo ho boloka direkoto tsena ka nako ya dilemo tse hlano. Hona ke taba ya motheo ka hore SARS e na le tokelo ya ho hlakola tumello ya kgwebo efe kapa efe e sa kgemeng le ho tshephalla molao wa lekgetho.

Hona ho kenyeltsa maemo ao ho ona kgwebo ya temothuo e hloehang ho phetha ditshwanelo tsa yona tsa ho kgutlisa ditokomane tsa lekgetho la VAT kapa ho lefa VAT, ho emisa ka mesebetsi ya temothuo jwalokaha e dumelletswe ka hara Tsebiso ya Ngodiso ya VAT, kapa ho sebedisa Tsebiso ya Ngodiso (ka tumello) bakeng sa merero e meng ka ntle ho ena e ananetsweng bakeng sa kgwebo e amehang ya temothuo. ■

NGAKA SANDILE NGCAMPHALALA,
MOAPELE WA NTSHETSOPELE YA
MOLEMIRUI, GRAIN SA

Ditapole le poone di theha...

senyi tsena mme ka hona ha o lokele ho jala ditapole tshimong e le nngwe ka dilemo tse pedi tse latelanang. Ho jala ditapole tshimong e le nngwe selemo le selemo ho fokotsa le ho theola sekgaahlha sa bophelo bo botle ba mobu ebile ho ka baka ho eketseha ha *nematodes* le malwetse a mang.

Breytenbach o dumela hore tapole ke e nngwe ya dijalo tsa bohlokwa haholo tsa phetolo ya dijalo mme o re poone le ditapole di theha 'sehlopha' se matla haholo. Ditapole di hloka ditekanyetso tse phahameng tsa *nitrogen* mme *nitrogen* polasing ya hae e ka ba makgetlo a leshome ho feta ho ditapole ho feta poone, athe *phosphate* le *potassium* tsona di ka phahama ka makgetlo a mane. O hhalosa hore hobane ditapole di na le tshebetso e fokolang ya metso, dimatlafatsi tsena di lokela ho ba teng e le ho etsa bonneta ba hore semela se phela hantle. 'Bongata ba masalla bo saletse bakeng sa poone selemong se latelang sa temo mme hona ho baka tlhahiso e atlehi-leng haholo.'

HO ITJALLA DITAPOLE TSHINGWANENG

Balemi ba itjallang ditapole bakeng sa ho di sebedisa kapa ho di rekisa setjhabeng ba ka kgonha ho kotula ka ho sebedisa disebediswa tsa matsoho jwaloka diterofolo. Ho jala ka ho sebedisa letsoho ho bolela ho sebetsana le dikotolwana tsa ditapole ka hloko e le ho thibela ho bola le ho kgaotha ha metso. Ho sebedisa dikgarafu ho ka baka hore ho be le dikotolwana tse kgaotsweng mme ka hona diferekro tsa tshimo kapa ho sebedisa matsoho ho a kgaothaletswa.

E le ho etsa hore tlhahiso ya ditapole ho balemi ba banyenyane, Breytenbach o kgaothaletsa hore ditapole di se ke tsa hlatsuwa. 'Ditapole tse sa hlatsuwang di nka nako e telele mme ho na le mebaraka eo

eseng ya molao e batlang ditapole tse sa hlatsuwang. Barekisi ba Mozambique ba reka ditapole tse sa hlatsuwang ka bongata kapa meqeqeko.' Balemirui ba ka bokella ditapole ka hara dipolasetiki kapamekotla ya pampiri ebe ba di rekisa ka hara setjhaba.

Mona re na le dikeletso tsa bohlokwa tsa ho jala ditapole:

- Hlophisa tshimo ya hao ka nepo – hona ho kenyeltsa ho ntlatfatsa bophelo ba mobu le ho etsa podiswa.
- Etsa diforo tsa hao ka ho lekana, o be o di tshele monontsha ka tshwanelo.
- Etsa bonneta ba hore dipeo di kupeditswe ka tshwanelo kamora ho jalwa.
- Batla disenya le malwetse kamehla.

MEHLODI

- <https://regenz.co.za/resources/farming-potatoes-in-south-africa/>
- <https://www.adama.com/south-africa/en/potato-farming/potato-farming-in-south-africa>
- <https://www.farmersweekly.co.za/crops/vegetables/planting-and-harvesting-potatoes/>
- https://www.kzndard.gov.za/images/Documents/researchandtechnologydevelopment/publications/Research_and_Technology_Bulletins/Potato-production-for-Kwazulu-natal.pdf
- <https://www.potatoes.co.za/> ■

LOUISE KUNZ,
EO E LENG MOTLATSI
WA MOHLOPHISI

Ho fokotseha ha tlhahiso ya matokomane

TLHAHISO YA MATOKOMANE SELMONG SA 2021/2022 E NE E NTSE E NA LE DIPHEPHETSO. MAEMO A MONGOBO O MONGATA KA DINAKO TSE MPE TSA KGOLO YA MATOKOMANE A BAKILE TSHENYO E KGOLO BAKENG SA THAHISOME A ENTSE HORE KOTULOYA MATOKOMANE E SE ATLEHE. DINTLHA TSENA DI AMME HAMPE PHAELLO E LEBELETSWENG YA MATOKOMANE.

Ho lokela ho hlokomelwe hore theko ya sejalo se kang dinawa tsa soya se kotulwa habobebe, le hore ho behwa ha theko ya dinawa tsa soya ho na le ponaletso e hlakileng haholwanyane ho feta ho matokomane. Ka lebaka leo, mererong ya pele ya ho jala e hlasisitsweng ke *Crop Estimate Committee (CEC)* bakeng sa sehla sa temo sa 2022/2023, ho ne ho na le phokotseho ya 20,5% ya dihekta tse lebeletsweng tsa matokomane.

Theibole ya 1 e bontsha tjhebokakaretso ya tlhahiso bakeng sa matokomane selemong sa 2021/2022 sa tlhahiso. Ketsahalo ya hore dihekta tsa matokomane di nne di fokotsehe, ha se ntho e ntjha. Afrika Borwa e kile ya ba mohlahisi e moholo wa matokomane e ne e bile e jala palo e ntseng e hopoleha ya dihekta tse 393 000 nakong ya sehla sa tlhahiso sa 1969/1970. Ho tloha ho sehla sa 2002/2003, dihekta tse jetsweng, tse hlasisitsweng le tse kotutsweng di ntse di theoha, di fokotseha.

Boemong ba matjhaba (**Theibole ya 2**), matokomane a ntse a fokotseha ka dihekta tse jetsweng ka lebaka la phaello le bobebbe ba dijalo tse ding tse jalwang. Ditheko tsa papiso tsa matjhaba ha jwale di boemong bo phahameng haholo ka lebaka la tlhahiso e fokolang e lebeletsweng ya matokomane le phepelo e tlase ya matjhaba.

QETELLO

- Tlhahiso ya matokomane, maemong a lehae le a matjhaba, e a fokotseha.
- Tlhahiso e tlase e fokolang ya lehae e tla lebisa ho

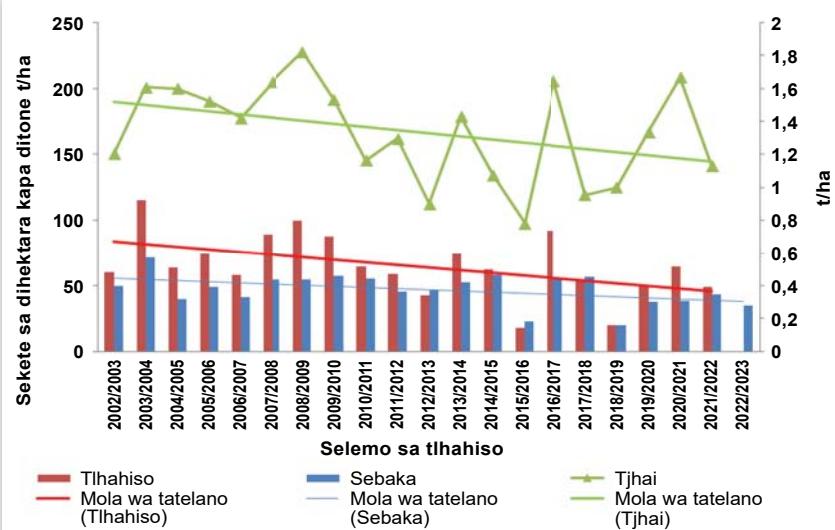
1 Tekolokakaretso ya tlhahiso ya matokomane, sehla sa tlhahiso sa 2021/2022.

	2020/2021	2021/2022	Palohare ya 5-dilemo	Palohare ya 10-dilemo
Sebaka sohle se jetsweng (/ha)	38 550	43 400	41 680	43 348
Tlhahiso yohle (/t)	64 300	49 000	56 566	54 450
Palohare ya tjhai (/t/ha)	1,67	1,13	1,33	1,22

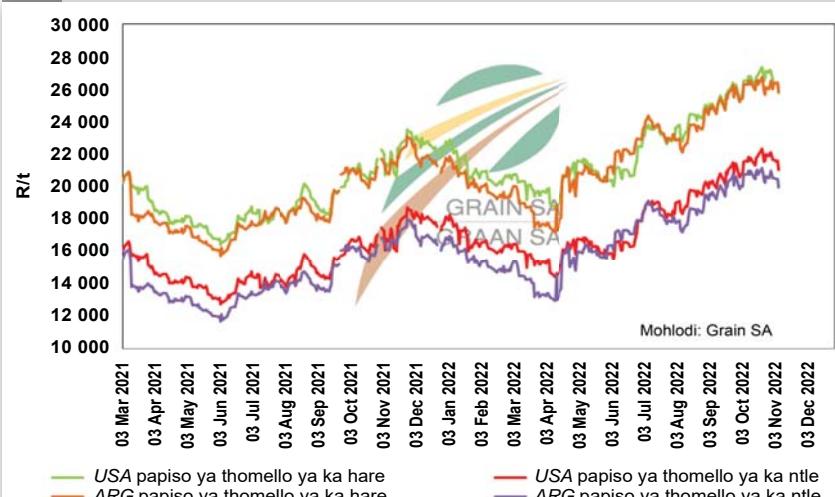
2 Tlhahiso le meqeqeko ya matokomane a matjhaba.

Sehla sa tlhahiso	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
Meqeqeko e qalang	2,08	1,84	2,11	2,35
Tlhahiso	31,8	33,13	34,43	33,41
Meqeqeko e qetellang	1,84	2,11	2,35	1,91

1 Matokomane: sebaka se jetsweng le tjhai.

2 Ditheko tsa mohlahihi tsa papiso bakeng sa sehla sa tlhahiso sa 2021/2022 (di tshireleditswe le ho hlophiswa).

*ARG – Setsi sa Diphuputso tsa Temo

ditheko tsa beng ba mapolasi tse sa kgemeng le tsa matjhaba. Ditheko tse thehileng tsa matjhaba di lebeletswe mme ka hona ditheko mmarakeng wa matjhaba di tla tshehetwsa.

- Ha jwale Afrika Borwa ke moromelli wa ka hare wa matokomane ka lebaka la tlhahiso e fokolang ho ka fihlella le ho kgotsofatsa dithloko tsa lehae hobane dijalo tse ding di hlola le ho hatella matokomane.

CHRISTIAAN VERCUEIL,
SETSEBI SE SENYENYANE
SA TSA MOROU WA
TEMOTHO, GRAIN SA

DINAWA TSA SOYA: Ho kotula kamora NAKO HO KA BAKA TAHLEHELO

HAEBA BALEMIRUI BA BATLA HO EKETSA PHAELLO YA BONA LE HO FOKOTSA TAHLEHELO E KA BANG TENG, KE MOHOPOLO O MOTLE HO KOTULA DINAWA TSA SOYA ESALE KAPELE E LE HO QOBA KGOHOLEHO YA TSONA. QOBA KGOHOLEHO KA LEBAKA LA HO OMELLA LE HO ROBEHA HA MAHLAKU LE HO FOKOTSEHA HA DIJOTHOLLO. KA LEBAKA LEO, KOTULA DINAWA TSA SOYA KA NAKO.

Modumo wa dinawa tsa soya ha di fefolwa ke moyo di bolela hore ha ho sekotudi mane masimong se ka thusang molemirui. Balemirui ba a utlwisia hore ha dinawa tsa soya di fefolwa ke moyo, karolo e kgolo ya kotulo e a lahleha. Efela e le nnete hore dinku di tla ja a mang a mahlakunyana ana empa ha ho na ba le tjhelete e kenang mane bankeng.

Tahleheloa ha e bakwe feela ke mahlakunyana a temekang empa e bakwa hape ke kgolo ya dimela kapa lehola. Dimela le dijalo tse ding di tsebahala haholo ka ho lhahisa mahlaku a tlase haholo mobung. Haeba sekotudi se sa kgone ho kotulela tlase kapa ho teba, bongata ba dinawa tsa soya bo ka tlowlwa hodimo ba sala feela bo sa kotulwa. Hona ho etsa hore ho be bohlokwa ke hona ho sebedisa sekotudi sa hlooho e tshwanelehlang le ho jala mofuta wa dijalo tse loketseng sebaka seo.

Ho lekanyetsa boholo ba sekotudi haholo ho feta tekano ho ka qetella ho bakile hore ka dijalo tse ding di se ke tsa kotulwa. Leha ho le jwalo, ho tebisa haholo ha o kotula ho thata ho feta kamoo motho a buang ka hona ka teng. Majwe a maholo mane masimong esita le ona masimo a sa tsitsang hantle a ka baka tshenyo e kgolo ho sekotudi sa hao. Etsa bonneta ba hore sekotudi sa hao o se batletse inshorensen bakeng sa ha ho etsahala hore se senyehe ka lebaka la majwe.

DIHOOHO

Hlooho e kgonang ho sothehela mahlakoreng kapa yona *Flex Draper* e a hlokeha e le ho kotula dinawa tsa soya tse tlase mobung esita le tse mahlakung a makgutshwanyane haholo. Hlooho ena e tla kgonna ho latela mahlakore ohle a mobu. Hlooho ena e a iphetola, e na le dikarolo tse ngata e bile e sotheha kgafetsa e bile e na le foreimi ya hlooho yohle, sekgabedi le

setsitsisi e le ho latela mahlakore a mobu jwaloka yuniti.

Hlooho ya *Flex Draper* e sebedisa mabantaa jarang dijalo ho a isatnlwaneng ya sefepedi ka hara sekotudi. E pepela ha bobebi mme e du-mella balemirui ho kgabela hanyenane hamorao nakong ya bosiu ka lebaka la ho pepela ka tekano. Ho sebedisa lebanta ho ntse ho tsejwa ka hore ho fokotsa ditahleheloa tsa dinawa tsa soya ka hore semela sa dinawa tsa soya se tshwarwa ka hloko mme dipeo ha di lahleha le ho qhalana ka pela sekotudi.

Oetteloa ya selemo phaello ya dinawa tsa soya e tla lekanya le ho tiisa masalla a tjhelete ya molemirui mane bankeng. Balemirui ba lokela ho lekanya tjhai ya bona ka tankeng ha ba etsa qeto ya ho hore ba reke hlooho efe ya sekotudi. Ho bapisa tahleheloa ya sejalo le theko ya hlooho ya sekotudi ho tla tshwaetsa qeto eo.

NAKO KE TJHELETE

Nako ya letsatsi eo molemirui a qalang ho kotula ka yona ke ya bohlokwa haholo. Erekaha semela sa dinawa tsa soya se ka amohela mongobo, se qetella se mamarela mme se lahlehelwa ke boleng ba tlhaho. Hona ho etsa hore ho be thata hore sekotudi se kgone ho ka kotula. Nakong ya hoseng le ya thapama, ho twaelhile hore dikotudi di kgabele kapa dimela ebe di tla itshwarella ho potoloha moqomo ona oo ho kgabelwang ka hara ona. Hona ho tla ba le tshwaetsa ya hore ke dihextara tse kae tse ka kotulwang ka letsatsi.

Molao o moholo ke wa hore sekotudi se nang le hlooho ya dimethara tse 9 se tla kotula pakeng tsa dihextara tse 20 le dihextara tse 42 ka letsatsi – o se ke wa lebella hore se tla feta moo. E le ho kgonna ho kotula ka nako, molemirui o hloka dikotudi tsa 1,5 tsa mela e robedi e le ho kgema le polantere ya e le nngwe ya mela e robedi. Ho molemo ho utlwisia hore ho betere ho ba le masalla a boholo ba sekotudi. Hona ho tla thusa ho eketsa phaello.

DITSHENYEHELO

Ho kotula sejalo ke mosebetsi o theko e thata. Ho **Theibole ya 1** ditshenyehelo tsa ho kotula poone, dinawa tsa soya le sonobolomo di bontshitswe.

Ka lebelo la 6 km/h dihextara tse 32 tsa poone, dihextara tse 40 tsa koro

WHEN YOU CELEBRATE GREAT MOMENTS, WE CELEBRATE TOO

Together we farm
for your future™

TM ® Trademarks of Corteva Agriscience and its affiliated companies.
© 2023 Corteva. 2023/CORP/E/008DEV/STRIP

Ditshenyehelo tsa sekotudi			
Ditshenyehelo tsa sekotudi ka hora	Sekotudi	Sekotudi	Sekotudi
Ditshenyehelo tsohle tse badilweng	R2 312,46	R2 312,46	R2 312,46
Ditshenyehelo tsa tokiso le paballo	R550	R550	R550
Ditshenyehelo tsa petrolo @ R24,77 ka litara	R1 070,06	R1 070,06	R1 070,06
Ditshenyehelo tsohle tsa diphethoho	R1 620,06	R1 620,06	R1 620,06
Ditshenyehelo tsohle / hora	R3 941,52	R3 941,52	R3 941,52
Ditshenyehelo tsa hlooho ya sekotudi/hora			
Hlooho	Poone	Koro/dinawa tsa soya	Sonobolomo
Hlooho e sebedisitsweng	8 row 0,91 m	9 m	8,1 m
Palohare ya theko ya hlooho e ntjha	R1 205 715	R870 543,45	R793 380
Ditshenyehelo tsohle tse badilweng	R508,90	R367,44	R334,87
Ditshenyehelo tsa tokiso le paballo	R120,57	R87,05	R79,34
Ditshenyehelo tsohle tsa hlooho/hora	R629,47	R454,49	R414,21
Ditshenyehelo tsohle tsa sekotudi le hlooho/hora	R4 570,99	R4 396,01	R4 355,73
Lebelo la tshebetso (km/h)	6	6	6
Bophara ba tshebetso (m)	7,2	9	8,1
Bohlwahlwa ba tshimo	0,75	0,75	0,75
Dihektara tse kotutsweng/letsatsi (dihora tse 10)	32,4	40,5	36,45
Dihora/dihektara tse hlokwang	0,309	0,247	0,274
DITSHENYEHETO TSOHLE KA DIHEKTARA	R1 410,80	R1 085,43	R1 194,98
Dizele/ha (litara)	13,33	10,67	11,85
Dizele/ha (R)	330,27	264,21	293,57
Tokiso le paballo/ha (R)	206,97	157,30	172,66

* Sekotudi sa boholo ba 240 kW se rekwa ka R5 500 000 mme se ka kotula poone, koro, dinawa tsa soya le sonobolomo.

kapa dinawa tsa soya le dihekta tse 36 tsa sonobolomo di ka kotulwa. Hang ha dihora ka letsatsi di fokotswa, dihekta tse kotulwang le tsona di a fokotseha. Mabapi le dinawa tsa soya, ho kotula nako ya dihora tse leshome ka letsatsi ke phephetso e kgolo. Ka tsela e jwalo, o lokela ho etsa ditekanyetsa tsa hao ka nepo.

E le hore o kgone ho kotula ka dihora tse leshome ka letsatsi, tokiso le paballo esita le ntjhafatso di lokela ho etswa ka tshwanelo ho ya ka ditaelo tsa mohlalishi. Bala dibukana tsa tataiso mme o sebetsa ho ya ka tsona. Haeba ho na le ntho e robehang (jwaloaka e tla robeha) etsa bonneta ba hore dikarolo tse ding tse hlokehang di a fumaneha. Tshireletso e betere ho feta ho senya nako – haholoholo ha ho kotulwa dinawa tsa soya, ka lebaka leo o lokela ho hlabolla le ho ntjhafatsa disebediswa tsa hao pele o ka kotula. Hona ho tla boloka nako.

Hopola hore sekotudi se tswakang hangata se sebetsa ka lori e sa itheoleleng thepa kapa morwalo. Boholo ba lori ena bo tla totobatswa ke sekotudi. Leha ho le jwalo, molemirui o lokela ho hopola hore lori ena e sa itheoleleng thepa e batla terekere e nngwe hape esita le petrolo e eketsehileng hape. Bakeng sa sekotudi sa 240 Kw, dizele e hlokehang bakeng sa lori e sa itheoleleng thepa e ka fihla habobebe ho dilitara tse 10 ka hektara e le nngwe. Hopola ho eketsa ditshenyehelo tsena ditekanyetsong tsa hao.

Hape o nne o hopole hore dilori tsena tse sa itheoleleng thepa di boima haholo mme di ka baka kgatello e matla. ■

**PIETMAN BOTHA,
MOTHUSI YA IKEME-TSENG WA TEMO**

PULA IMVULA

Bahlophisi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087

Lynnwood Ridge

0040

■ 086 004 7246

■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA LAOLANG

Dr Sandile Ngcamphalala

■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296

■ sandile@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285

■ liana@grainsa.co.za

MOLEKANE HO TSA BOPHATLALATSI

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING

Motlatso wa mohlophisi – Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moetapele wa sehlopha – Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716

■ johan@infoworks.biz

Bophatlalatsi – Elizma Myburgh, Jesse Ross

Lenaneo la Grain SA

la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Jacques Roux

Freestate Botjhabelo (Bloemfontein)

■ 082 377 9529 ■ jacques.rouxjr11@gmail.com

Johan Kriel

Freestate Bophirimela (Bloemfontein)

■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)

■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)

■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)

■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)

■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)

■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatlanyane

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad & Mthatha)

■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Cwayita Mpotyi (Mothusi ofising: Mthatha)

■ 078 187 2752 ■ umthata@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8277

PULA/IMVULA E FUMANEHA

KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho, English, Setswana, Sezulu le Seqhotsa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST

Lenaneo le fetolang bophelo

Farmer Development Programme

Pehelo

Menyetla ya ho kopana sefahleho le sefahleho

DIKOPANO Dikopano tsa Sehlopha sa Thuto ke monyetla wa bohlokwa wa ho kopana sefahleho le sefahleho pakeng tsa balemirui le batataisi ba Grain SA. Ha se feelsa menyetla ya ho ruta empa e bile ke nako ya ho rarolla mathata esita le ho kopana le balemirui ba bang. Le ka ntlo ho mesebetsi e mengata ya nako ya ho jala hlabula, dikopano tsena tse latelang di nnile tsa ba teng nakong ya Pudungwana le Tshitwe:

- **Dundee:** Dikopano tse 37 moo ho neng ho buisanwa haholo ka tlhahiso ya dihlahiswa. Dithuto di ne di kenyeltsa dipuisano ka poloko e lokileng ya dikhemikhale le tshebediso e nepahetseng ya tsona. Ho bile ha thuswa ka ditekanyetsa tsa dipolantere le difafatsi tse nosetsang.
- **Kokstad:** Dikopano tse 21 moo ho neng ho bile ho buisanwa ka ntshetsopele ya dijalo, kgetho ya dijalo, bophara ba mela le mefuta ya dimela bakeng sa tlhahiso ya poone. Dihlopha di ile tsa ya masimong ho a hlahloba mobu le ho tadima kamoo dijalo di ntseng di hola ka teng.
- **Louwsburg:** Dikopano tse 25 moo thomello ya peo, *Roundup* le dikhemikhale e ileng ya etsahala teng. Balemirui ba thahtasella ho qala ho jala. Ba leboha thuso ya ho kadingwa disebediswa le hore Grain SA e be le thuso ka hobane ba na le mathata ka dipalangwang.
- **Maclear:** Dikopano tse 29 moo sehlopha se ileng sa romella dikhemikhale ho Dihlopha tsa Thuto tsa Ikamvaletu le Lower Tsitsana. Ho ile ha buisanwa ka poloko e lokileng le tshebediso ya dikhemikhale.
- **Mthatha:** Dikopano tse 11 moo sehlooho sa dipuisano boholo e neng e le ho buisana ka ho jala. Balemirui ba Lujecweni ba ne ba se ba batla ba qetile ho jala dihekta tsa bona tse 70. Sehlopha sa Thuto sa Dalibhunga le sona se ne se se se batla se qetile ka ho jala.
- **Bombela:** Dikopano tse 36 moo balemirui ba ileng ba eletswa ka ho jala mefuta e nepahetseng ya dijalo le ho sebedisa bongata bo lekaneng ba menontsha. Sehlopha se bile sa thusa ka ho lekanyetsa dipolantere le difafatsi tse nosetsang.

Ditho tsa Sehlopha sa Thuto sa Lijahasisu tse tswang Hereford West mane KwaZulu-Natal di ile tsa lata menontsha ya tsona.

Ho ile ha buisanwa ka ditekanyetsa tsa polantere ka hara kopano ya Sehlopha sa Thuto sa Inkalane haufi le Badplaas mane Mpumalanga.

Mane Louwsburg, ho ile ha theolwa mekotla e 201 ya monontsha mme ya abelwa balemirui ba 48 bao e neng e le karolo ya tshebetso e bitswang Beyond Abundance Project.

Diketelo tsa mapolasi KE NTHO YA PELE

GRAIN SA e sebetsa ka kopanelo le baamehi ba mmalwa selemong sena sa temo mme e na le seabo bakeng sa ho hlahisa diprojeke le AB InBev, Department of Rural Development le Land Reform (DRDLR) recapitalisation, Maize Trust, South African Cultivar and Technology Agency (SACTA), le Standard Bank. Ho tla fihla jwale, ho bile le diketelo tsena tse fapaneng ho etela balemirui ba seng ba na le boiphihlelo, bao e leng ditho tsa Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemirui:

- Diketelo tse 90 ho balemirui ba 15 farmers tikolohong ya Dundee.
- Diketelo tse 36 ho balemirui ba 11 lebatoweng la Kokstad.
- Diketelo tse 81 ho balemirui ba 24 seterekeng sa Ladybrand/Bloemfontein.
- Diketelo tse 14 ho balemirui ba 7 haufi le Lichtenburg.
- Diketelo tse 54 ho balemirui ba 15 tikolohong ya Louwsburg.

Tse ding tsa dintlhakgolo tsa diketelo tsa mapolasi le masimo nakong ya selemo sa 2022. ■